International Journal of Kannada Research
www.kannadajournal.com

ISSN: 2454–5813
IJKR 2018; 4(2): 135-138
© 2018 IJKR
www.kannadajournal.com
Received: 25-02-2018
Accepted: 26-03-2018

ಗೌರಿ.ಬಿ
ಸಂಶೋಧನಾ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿನಿ
ಪ್ರಾಚೀನ ಇತಿಹಾಸ ಮತ್ತು ಪುರಾತತ್ತ್ವಅಧ್ಯಯನ ವಿಭಾಗ
ಮಾನಸಗಂಗೋತ್ರಿ, ಮೈಸೂರು

ಡಾ.ಸಿ.ಈ.ಲೋಕೇಶ
ಮುಖ್ಯಸ್ಥರು/ಸಹಾಯಕ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರು
ಪ್ರಾಚೀನ ಇತಿಹಾಸ ಮತ್ತು ಪುರಾತತ್ತ ವಿಭಾಗ
ಮಹಾರಾಜಕಾಲೇಜು,ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು

Correspondence
ಗೌರಿ.ಬಿ
ಸಂಶೋಧನಾ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿನಿ
ಪ್ರಾಚೀನ ಇತಿಹಾಸ ಮತ್ತು ಪುರಾತತ್ತ್ವಅಧ್ಯಯನ ವಿಭಾಗ
ಮಾನಸಗಂಗೋತ್ರಿ, ಮೈಸೂರು

ಕೋರವಂಗಲ ಗ್ರಾಮದ ಬೂಚೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಭಿತ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳು

ಗೌರಿ.ಬಿ, ಡಾ.ಸಿ.ಈ.ಲೋಕೇಶ

ಹಾಸನ ಜಿಲ್ಲೆ ಮತ್ತು ಹಾಸನ ತಾಲೂಕಿನಿಂದ ಈಶಾನ್ಯಕ್ಕೆ 11 ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಕೋರವಂಗಲ ಗ್ರಾಮವು ಒಂದು ಐತಿಹಾಸಿಕ ಸ್ಥಳವಾಗಿದ್ದು. ಈ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಇತಿಹಾಸ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಹೊಯ್ಸಳರ ಕಾಲದ ಬೂಚೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯವು ಏಕಕೂಟ ದೇವಾಲಯವಾಗಿದ್ದು ಇಮ್ಮಡಿ ಬಲ್ಲಾಳ ಕಾಲದ ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ಅವಲೋಕನ ಮಾಡಿದಾಗ ಹಳೇಬೀಡಿನ ಹೊಯ್ಸಳೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದಂತಹ ಭವ್ಯದೇವಾಲಯಗಳು ನಿರ್ಮಾಣವಾಗದೇ ಹೋದರೂ ಹಲವು ಬಹು ಸುಂದರವಾದಂತಹ ದೇವಾಲಯಗಳು ರಚನೆಯಾಗಿವೆ. ಕ್ರಿ.ಶ.1173 ರಲ್ಲಿ ಇಮ್ಮಡಿ ಬಲ್ಲಾಳನಿಗೆ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕವಾಯಿತು ಇದರ ನೆನಪಿಗಾಗಿ ಮಹಾಪ್ರಧಾನಿ ದಂಡನಾಯಕ ಬೂಚಿಮಯ್ಯನು ಹಾಸನದ ಹತ್ತಿರವಿರುವ ಕೋರವಂಗಲದಲ್ಲಿ ಬೂಚೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದನು. ಹೀಗಾಗಿ ನಾನು ನನ್ನ ಸಂಶೋಧನಾ ಕ್ಷೇತ್ರಕಾರ್ಯದ ನಿಮಿತ್ತ ಭೇಟಿ ನೀಡಿದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಇದರ ಬಗ್ಗೆ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿ ವರದಿ ನೀಡುವುದರ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ರಚನೆಗೊಂಡ ಲೇಖನ ಇದಾಗಿದ್ದು ಈ ದೇವಾಲಯದ ಹೊರಭಿತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುವ ಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನ ಕೈಗೊಂಡು ರಚಿಸಿದ ಸಾರವೇ ಈ ಕಿರು ಲೇಖನ ಇದರಿಂದಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಹ್ಲಾದ ಚರಿತೆ, ಶಿವಪಾರ್ವತಿ, ಗಣಪತಿ, ಸರಸ್ವತಿ, ವರಾಹ, ವೇಣುಗೋಪಾಲ, ಬ್ರಹ್ಮದೇವ, ನಂದಿ, ಸೂರ್ಯ, ಭೈರವ, ಗೋವರ್ಧನಗಿರಿಧಾರಿಕೃಷ್ಣ ಮತ್ತು ಮಹಿಷಮರ್ಧಿನಿ ಶಿಲ್ಪಗಳು ಕಂಡು ಬಂದು ಅವುಗಳ ವಿವರಣೆ ಈ ಕೆಳಕಂಡಂತಿವೆ.

ಪ್ರಹ್ಲಾದ ಚರಿತೆ: ಈ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಕಥಾನಕಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಹ್ಲಾದ ಚರಿತದ ಕಥನಗಳೂ ಕೂಡ ಸಾಕಷ್ಟು ವಿವರಾಣಾತ್ಮಕವಾಗಿ ರಚನೆಯಾಗಿವೆ. ಕಥಾನಕದ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಗುರುವಿನ ಗುರುಕುಲದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ವಿದ್ಯಾರ್ಜನೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಬಾಲಕ ಪ್ರಹ್ಲಾದನ ನಿರೂಪಣೆ ಇದೆ. ಗುರು ಮಹಾರಾಜಲೀಲಾಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಎಡಗೈಯಲ್ಲಿ ಪುಸ್ತಕ ಹಿಡಿದಿದ್ದು ಬಲಗೈ ಚಿನ್ಮುದ್ರೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಇದನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮುದ್ರೆ ಅಥವಾ ಪ್ರವಚನ ಮುದ್ರೆ ಎಂದೂ ಕೂಡ ಕರೆಯಬಹುದಾಗಿದೆ. ಇದಾದ ನಂತರ ಹಿರಣ್ಯಕಶ್ಯಪು ಖಡ್ಗಹಿಡಿದು ತನ್ನ ಆಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದು, ಅವನ ಎಡ ಪಾರ್ಶ್ವದಲ್ಲಿ ಬಾಲಕ ಪ್ರಹ್ಲಾದನು ವಿನಮ್ರವಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದಾನೆ. ಈ ದೃಶ್ಯ ತಂದೆ-ಮಗನ ಮಧ್ಯೆ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಕುರಿತಾಗಿ ಚರ್ಚೆ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಇದಾದ ನಂತರ ಧ್ಯಾನಭಂಗಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿರುವಂತಹ ಪ್ರಹ್ಲಾದನನ್ನು ಆನೆಗಳಿಂದ ತುಳಿಸಿ ಸಾಯಿಸಲು ಯತ್ನಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಆನೆಗಳು ಏನನ್ನು ಮಾಡಲಾಗದೇ ನಿಷ್ಕ್ರೀಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ದೃಶ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿರುವ ಪ್ರಹ್ಲಾದನ ಆಕೃತಿಯನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಬೇಕು. ಧ್ಯಾನಭಂಗಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿರುವ ಪ್ರಹ್ಲಾದ ಒಂದು ಹಸ್ತವನ್ನು ಉದರದ ಹತ್ತಿರ ಎಡಗೈಯಲ್ಲಿ ಭೂಮಿಗೆ ಸ್ಪರ್ಶಿಸುವಂತೆ ಹಿಡಿದಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಶಿಲ್ಪ ಒಂದು ಕ್ಷಣ ಬುದ್ಧನ ಭೂಮಿ ಸ್ಪರ್ಶ ಮುದ್ರೆಯ ಆಕೃತಿಯನ್ನು ನೆನಪಿಗೆ ತರುತ್ತದೆ. ಅಂದಿನ ಶಿಲ್ಪಕಲಾವಿದರು ತಮ್ಮದೇ ಆದಂತಹ ವಿಷಯ ನಿರೂಪಣೆಯನ್ನು ಮಾಡುವಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾದ ಅನುಭವ ಹೊಂದಿದುದಕ್ಕೆ ಇಂತಹ ಪ್ರತಿಮಾ ನಿರೂಪಣೆಗಳು ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗುತ್ತವೆ. ನಂತರದ ದೃಶ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಷಸರ್ಪಗಳ ಮಧ್ಯೆ ವಿಷ್ಣು ಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿರುವಂತಹ ಪ್ರಹ್ಲಾದ, ನಂತರ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲಿಂದ ಅವನನ್ನು ಎಸೆಯುತ್ತಿರುವ ದೃಶ್ಯ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲದೆ ಈ ಮೇಲೆ ಚರ್ಚಿಸಿದ ಸರ್ಪಗಳ ಮಧ್ಯದ ಪ್ರಹ್ಲಾದನ ಆಕೃತಿಗೆ ಮುಂದುವರಿದು ಜ್ವಾಲೆಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಕುಳಿತಿರುವ ಪ್ರಹ್ಲಾದ ಕೃತ್ಯೆ ಎಂಬ ರಾಕ್ಷಿಸಿಯು ಪ್ರಹ್ಲಾದನನ್ನು ವಧಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದ ದೃಶ್ಯ, ಬೆಟ್ಟದಿಂದ ತಳ್ಳುತ್ತಿರುವ ದೃಶ್ಯ, ಹಾಗೂ ಪ್ರಹ್ಲಾದನಿಗೆ ವಿಷಪೂರಿತವಾದ ಆಹಾರವನ್ನು ತಿನ್ನಿಸಿ ಹತ್ಯೆಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ದೃಶ್ಯ ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ. ಅವನನ್ನು ಬಂದಿಸಿ ನೀರಿಗೆ ಎಸೆಯುವ ದೃಶ್ಯ ನಿರೂಪಣೆ ಇದ್ದು ಸಂಯೋಜನೆಯ ಬಲಭಾಗದಲ್ಲಿ

ಚತುರ್ಭಾಹು ಹಸ್ತವಾದ ವಿಷ್ಣು ತನ್ನ ಪರಮಭಕ್ತನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲು ಸ್ವತಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾದ ದೃಶ್ಯ ರಚನೆಯಾಗಿದೆ.
ಪ್ರಹ್ಲಾದ ಚರಿತೆಯ ಅಂತಿಮ ಘಟ್ಟವಾದ ಹಿರಣ್ಯಕಶ್ಯಪು ತನ್ನ ಖಡ್ಗದಿಂದ ಕಂಬಕ್ಕೆ ಹೊಡೆಯುತ್ತಿರುವುದು, ಕಂಬದಿಂದ ಪ್ರಕಟವಾಗಿರುವುದನ್ನು ದೃಶ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತಗೊಂಡಿದೆ. ಪ್ರಹ್ಲಾದ ಚರಿತೆ ಜನಪ್ರಿಯ ಕಥನಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಗದೆಯಿಂದ ಕಂಬವನ್ನು ಹಿರಣ್ಯಕಶ್ಯಪು ಹೊಡೆದ ಉಲ್ಲೇಖ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇದುವರೆಗೂ ನೋಡಿದ ಹೊಯ್ಸಳ ಪ್ರಹ್ಲಾದ ಚರಿತ ಕಥಾನಕ ನಿರೂಪಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಖಡ್ಗದಿಂದ ಹೊಡೆದ ಅಥವಾ ಮುಷ್ಟಿಯಿಂದ ಪ್ರಹಾರ ಮಾಡುವ ದೃಶ್ಯಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ. ಅಂತಿಮ ಹಂತವಾಗಿ ಹಿರಣ್ಯ ಕಶ್ಯಪುವನ್ನು ತನ್ನ ತೊಡೆಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ನರಸಿಂಹನು ಹಿರಣ್ಯಕಶ್ಯಪುವಿನ ಕರುಳನ್ನೆ ಮಾಲೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ದೃಶ್ಯ ಇಲ್ಲದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಹಳೇಬೀಡು, ಬೇಲೂರು ಮೊದಲಾದ ಕಡೆ ಉಗ್ರನರಸಿಂಹನ ದೃಶ್ಯ ನಿರೂಪಣೆ ಇದ್ದಾಗಲೇ ಪ್ರಸ್ತುತ ಶಿಲ್ಪದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಬಿಂಬಿಸಲಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಶಿವ ಪಾರ್ವತಿ: ದೇವಾಲಯದ ಗರ್ಭಗೃಹದ ಹಿಂಭಾಗದ ಹೊರಭಿತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಇರುವಂತಹ ದೇವಕೋಷ್ಠದಲ್ಲಿ ಶಿವ ಪಾರ್ವತಿಯರು ಆಸನ ಭಂಗಿಯ ಶಿಲ್ಪವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸುತ್ತಾ ಚರ್ಚೆಯನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಬಹುದು. ಶಿವ ಪಾರ್ವತಿಯರು ಕುಳಿತಿರುವ ಭಂಗಿ ಎಂತಹ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನಾದರೂ ಮಂತ್ರ ಮುಗ್ಧರನ್ನಾಗಿಸುತ್ತದೆ. ಶಿಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಹಸನ್ಮುಖನಾಗಿ ಮತ್ತು ಶಾಂತಚಿತ್ತವಾಗಿ ಕುಳಿತಿರುವಂತಹ ಶಿವ ತನ್ನ ಎಡತೊಡೆಯ ಮೇಲೆ ಪಾರ್ವತಿಯನ್ನು ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಪಾರ್ವತಿ ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಸುಂದರಿಯಾಗಿದ್ದು, ಶಿವನಿಗೆ ಅನುರೂಪಳಾಗಿ ಕುಳಿತಿದ್ದಾಳೆ. ಶಿವಪಾರ್ವತಿಯರು ಆದರ್ಶ ದಂಪತಿಗಳು, ಪಾರ್ವತಿಯ ಸೌಂದರ್ಯಕ್ಕೆ ಮಾರು ಹೋದ ಶಿವ ಅವಳನ್ನೇ ಮದುವೆಯಾದ. ಇಲ್ಲಿ ಶಿವ ದಂಪತಿಗಳು ಮಿಥುನ ದಂಪತಿಗಳ ರೀತಿ ಲಘು ಆಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದಾರೆ.

ಗಣಪತಿ: ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಗಣಪತಿ ವಿಗ್ರಹ ನಾಲ್ಕು ಪುಟ್ಟ ಕೈ, ಪುಟ್ಟ ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತದೆ. 'ಮಹಾಕಾಯ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ದೊಡ್ಡ ಗುಡಾಣದಂತಹ ಹೊಟ್ಟೆಯಿರುತ್ತದೆ. ಸೊಂಡಿಲುಳ್ಳ ಆನೆಯ ಮುಖವೂ, ಅಗಲವಾದ ಕಿವಿಗಳು, ಯಜ್ಞೋಪವೀತ, ಉದರಬಂಧ, ಕೇಯೂರದ ಅಲಂಕರಣವನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತದೆ. ಸೂರ್ಯ ದೇವಾಲಯದ ಗರ್ಭಗೃಹದ ಹಿಂಭಾಗದ ಹೊರಭಿತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಇರುವ ದೇವಕೋಷ್ಠದಲ್ಲಿ ನಾಟ್ಯ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಗಣೇಶನ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಕೆತ್ತನೆ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಎರಡು ಭುಜಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಗಣೇಶನು ತನ್ನ ಎಡಗೈಯನ್ನು ಮಡಚಿ ಬಲಗೈಯನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿ, ಬಲಪಾದವನ್ನು ಎತ್ತಿ ಮಡಚಿ ಎಡಗಾಲನ್ನು ಬಗ್ಗಿಸಿ ನಾಟ್ಯಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಭಂಗಿಯಲ್ಲಿ ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ಉಳಿದಂತೆ ಸೊಂಡಿಲನ್ನು ತನ್ನ ಎಡಗಡೆಗೆ ತಿರುಗಿಸಿದ್ದು, ಕಿರೀಟ ಕುಂಡಲ ಇತ್ಯಾದಿ ಆಭರಣಗಳಿಂದ ಭೂಷಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

ವಿದ್ಯಾ ಸರಸ್ವತಿ: ಇವಳು ವಿದ್ಯಾದೇವತೆ. ಬ್ರಹ್ಮನ ಹೆಂಡತಿ ಶ್ವೇತ ಪದ್ಮಾಸನೆ, ದವಳವರ್ಣೆ. ಇವಳ ಸುತ್ತಲು ಋಷಿಗಳಿರುತ್ತಾರೆ. ಎಲ್ಲಾ ಧರ್ಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸರಸ್ವತಿ ಪೂಜನಿಯಗಳು ಅಕ್ಷರಮಾಲೆ, ಪುಸ್ತಕ, ವೀಣೆ, ಪಾಶ, ಅಂಕುಶ ಮುಂತಾದವು ಅವಳ ಕೈಯಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೆಳಭಾಗದ ಎಡಗೈಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮುದ್ರೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತಾಳೆ. ಇವಳನ್ನು "ವಿಷ್ಣುವಿನ ಶಕ್ತಿ" ಎಂದು ಬಿಂಬಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ.

ವರಾಹಿ: ವಿಶ್ವಕರ್ಮಾಪ್ರಜಾಪತಿಯ ವರಾಹ ರೂಪವನ್ನು ತಳೆದು ಬ್ರಹ್ಮನ ಕಮಲದ ಕಾಂಡದಲ್ಲಿರುವ ಕೂಳಕನ್ನು ತೆಗೆದು ಕಮಲದ ದಳದ ಮೇಲೆ ಸುರಿದನು ಆ ಕೂಳಕ್ಕೆ ಮಣ್ಣಾಗಿ ಆಮಣ್ಣೆ ಭೂಮಿಯಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿತವಾಯಿತು. ಶತಪಥ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಇಮುಷ ವರಾಹನು ಭೂಮಿಯನ್ನು ಆಳವಾದ ನೀರಿನಿಂದ ಮೇಲೆಕ್ಕೆತ್ತಿದ್ದನು ಎಂದು ತಿಳಿಸಲಾಗಿದೆ. ತೈತ್ತೇರೇಯ ಅರಣ್ಯಕದಲ್ಲಿ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಎತ್ತಿದ ವರಾಹನು ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದಾಗಿದ್ದು ಆಗ ನೂರು ಕೈಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸಲಾಗಿದೆ. ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿ ವರಾಹ ಅವತಾರವನ್ನು ಸ್ವಯಂಭುಜ ಬ್ರಾಮ್ಮಕೆಂದು ತಿಳಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ವರಾಹವತಾರದ ಬಗ್ಗೆ ಅನೇಕ ಕಡೆ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದೆ ಇದರಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವು ವರಾಹ ಅವತಾರದಲ್ಲಿ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಕದ್ದು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮರೆಮಾಚಿದ ರಾಕ್ಷಸನಾದ ಹಿರಣ್ಯಾಕ್ಷನನ್ನು ಕೊಂದು ಭೂಮಿಯನ್ನು ಹೊರತಂದನು. ಎಲ್ಲಾ ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಮೂರನೇ ಅವತಾರವಾದ ವರಾಹ ದ ಬಗ್ಗೆ ಕಥೆಗಳು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದೆ.

ವೇಣುಗೋಪಾಲ: ಈ ದೇವನನ್ನು ಸುಮಾರು 2 ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿರುವ ಗರುಡ ಪೀಠದ ಮೇಲೆ ಕೆತ್ತನೆ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಒಂಟಿ ಕಾಲಿನಲ್ಲಿ ನಿಂತು ತನ್ನ ಎರಡು ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಳಲನ್ನು ಹಿಡಿದು ನುಡಿಸುತ್ತಿರುವಂತೆ ಬಹಳ ಸುಂದರವಾಗಿ ರಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ದೇವನ ಇಕ್ಕೆಲದಲ್ಲಿ ಗೋವುಗಳು, ಗೋವುಗಾಯಿಗಳು, ಸಂಗೀತಗಾರರು, ನೃತ್ಯಗಾರರ ಫಲ ಹಿಡಿದು ಕೈ ಹಿಡಿದು ನಿಂತಿರುವ ಸ್ತ್ರೀ ಪುರುಷರು ಅದರ ಮೇಲೆ ಸರ್ಪ ತಲೆ ಮೇಲೆ ಫಲಗಳ ಗೊಂಚಲಿನ ಕಮಾನಿನ ಆಕಾರದ ಛತ್ರಿಯಿದೆ. ಈ ದೇವನ ಬಲಭಾಗದಲ್ಲಿ ಫಲ ಮತ್ತು ಪುಷ್ಪ ಹಿಡಿದಿರುವ ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ಇರಿಸಲಾಗಿದೆ.

.**ಬ್ರಹ್ಮದೇವ**: ಸಮಭಂಗಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂತಿರುವ ಈ ದೇವನು ಚತುರ್ಭುಜವನು ಹೊಂದಿದ್ದು, ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಶ, ಅಂಕುಶ, ಕಳಸ, ಜಪಮಣಿಯನ್ನು ಹಿ ಡಿದುಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಇಕ್ಕೆಲಗಳಲ್ಲಿ ಚಾಮರ ಫಲ ಹಿಡಿದು ನಿಂತಿರುವ ಚಾಮರಧಾರಿಣಿಯರಿದ್ದಾರೆ

ನಂದಿ: ಇದು ಶಿವನ ವಾಹನ. ಎಲ್ಲಿ ಶೈವ ದೇವಾಲಯವಿರುತ್ತದೆಯೋ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ನಂದಿ ಶಿಲ್ಪಗಳು ಇರುವುದು ಸಾಮಾನ್ಯ. ನಂದಿ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಎದುರಾಗಿ ಶಿಖರದ ಮೊದಲ ಹಂತದ ನಾಲ್ಕು ಮೂಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಸ್ತೂಫಿಯ ನಾಲ್ಕು ಮೂಲೆಗಳಲ್ಲಿ ನಂದಿ ಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ. ಉಮಾಸಹಿತ ಶಿವನು ನಂದಿಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತ ಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ದೇವಾಲಯದ ಲಲಾಟಬಿಂಬದಲ್ಲಿ, ಭುವನೇಶ್ವರಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಬಿಡಿಶಿಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ನಂದಿ ವಿನೀತ ಮೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಎದುರಾಗಿ ಕುಳಿತಿರುವಂತೆ ನವರಂಗದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ವಿಶಿಷ್ಟ ಅಲಂಕಾರವಿರುತ್ತದೆ. ಕೆಲವು ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ನಂದಿಗೆ ಪೂಜೆ ಸಲ್ಲಿಸುವ ವಿಶೇಷ ಪದ್ಧತಿ ಇದೆ.

ಸೂರ್ಯ: ಸೂರ್ಯನು ವಸ್ತ್ರಾಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಆಭರಣಗಳ ಅಲಂಕಾರದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣು ಶಿಲ್ಪದಂತೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಸಪ್ತಾಶ್ವಗಳನ್ನು ಹೂಡಿದ ರಥ ಅದರಲ್ಲಿ ಸಾರಥಿ, ಅರುಣ ಇರುವ ಪೀಠದ ಮೇಲೆ ಕೈಬಾಹುವುಳ್ಳ ಸೂರ್ಯ ದಪ್ಪನಾದ ಮತ್ತು ದುಂಡಾದ ಎರಡು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕಮಲದ ಮೊಗ್ಗನ್ನು ಹಿಡಿದು ನಿಂತಿರುತ್ತಾನೆ. ಎರಡು ಕೈಗಳಿದ್ದರೆ ಮೊಗ್ಗನ್ನೂ, ನಾಲ್ಕು ಕೈಗಳಿದ್ದರೆ ಅರಳಿದ ಕಮಲವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ. ಸೂರ್ಯನ ಸುತ್ತಲೂ ಪ್ರಭಾವಳಿಯಿದ್ದು, ಪ್ರಭಾವಳಿಯ ಕೆಳಸ್ತರಗಳಲ್ಲಿ ಅರೆಕಂಬಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಿದ್ದು, ಈ ಕಂಬಗಳ ಮುಂದೆ ಬಿಲ್ಲು-ಬಾಣಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ನಿಂತಿದ್ದಾನೆ.

ಶಿಲ್ಪಕ್ಕೆ ಮೆರುಗು ನೀಡುವಂತೆ ಅಲಂಕಾರಿಕ ಕಿರೀಟ, ಮಕರ ಕುಂಡಲಗಳು, ಮಣಿಸರಗಳು, ಭುಜಸರಗಳು, ಸಿಂಹಮುಖದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮೇಖಲಾ ಹಾಗೂ ಮಾಲಾಲಂಕಾರ ಮತ್ತು ನೆರಿಗೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪಂಚೆ ಹಾಗೂ ಆಕರ್ಷಕವಾಗಿ ಕಲಾತ್ಮಕವಾದ ಗಂಟುಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಕಟಿವಸ್ತ್ರ ಮತ್ತು ವಸ್ತ್ರದ ಗುಚ್ಛಗಳು ಶಿಲ್ಪದ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಇಮ್ಮಡಿಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ.

ಭೈರವ: ಈತ ಶಿವನ ಒಂದು ಅವತಾರ. ಭೈರವನ ಶಿಲ್ಪದ ಬಗ್ಗೆ ವಿಷ್ಣು ಧರ್ಮೋತ್ತರದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ. ಭೈರವ ನಗ್ನ ರೂಪದಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ. ಪೀಠದಲ್ಲಿ ಚೇಳಿನ ಶಿಲ್ಪವಿರುತ್ತದೆ. ಚತುರ್ಭುಜವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು, ಮೂರು ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ತ್ರಿಶೂಲ, ಡಮರುಗ, ಖಡ್ಗವನ್ನು ಹಿಡಿದಿದ್ದು ಮತ್ತೊಂದು ಕೈಯಲ್ಲಿ ರುಂಡವಿರುವ ಅದನ್ನು ನಾಯಿ ನೆಕ್ಕುತ್ತಿರುವ ಶಿಲ್ಪವನ್ನು ಕೆತ್ತಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಕೆಲವು ಶಿಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ರುಂಡಮಾಲೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿ ಕಿವಿಗಳಿಗೆ ಸರ್ಪದ ಕುಂಡಲಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿರುವುದುಂಟು. ಕಾಲಲ್ಲಿ ಪಾದುಕೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದು ಸೊಂಟದಲ್ಲಿ ಗಂಟೆಯಿರುತ್ತದೆ.

ಗೋವರ್ಧನ ಗಿರಿಧಾರಿ ಕೃಷ್ಣ: ತ್ರಿಭಂಗಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಎಡಗೈಯನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿದು ಬಲಗೈಯನ್ನು ಆನೆಯ ಸೊಂಡಿಲಿನಂತೆ ನೀಳವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟು ನಿಂತಿರುವ ಈ ದೇವನು ಸುಂದರವಾದ ವಸ್ತ್ರಾಭರಣಗಳನ್ನು ಮೈಮೇಲೆ ಧರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇಕ್ಕೆಲಗಳಲ್ಲಿ ಗೋವುಗಳ ತಲೆ ಮೇಲೆ ಮುಡಿ ನೋಡುತ್ತಿವೆ. ಗೋವುಗಳ ಮೇಲೆ ನೃತ್ಯಗಾರರು ಸಂಗೀತಗಾರರು ಇದರ ಮೇಲೆ ಭಕ್ತಾಧಿಗಳು ಕೈಮುಗಿದು ನಿಂತಿದ್ದಾರೆ. ಇವರ ಮೇಲೆ ಮೇಲಿಂದ ಎಡೆ ಬಿಚ್ಚಿ ನಿಂತಿರುವ ಸರ್ಪಗಳು ಅದರ ಮೇಲೆ ಕಮಾನಿನಾಕಾರದ ಛತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಮರಗಳ ಫಲಗಳ ಪ್ರಾಣಿಪಕ್ಷಿಗಳ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಬಹಳ ಸೊಗಸಾಗಿ ಬಿಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ದೇವನ ಬಲಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹೂಮಾಲೆ, ಅಕ್ಷಯ ಪಾತ್ರೆ, ಚಾಮರ ಫಲ ಹಿಡಿದು ನಿಂತಿರುವ ಸ್ತ್ರೀಯರಿದ್ದಾರೆ

ಮಹಿಷಮರ್ದಿನಿ: ಈ ದೇವಿಯು ಅಷ್ಟಭುಜವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು, ಶಂಖ ಚಕ್ರ, ತ್ರಿಶೂಲ, ಕತ್ತಿ ಗುರಾಣಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿದ್ದು, ಉಳಿದೆರಡು ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಿಷನ ತಲೆಯನ್ನು ಎಡಗೈಯಲ್ಲಿ ಭದ್ರವಾಗಿ ಒತ್ತಿ ಹಿಡಿದಿದ್ದಾಳೆ. ಬಲಗೈಯಲ್ಲಿ ತ್ರಿಶೂಲದಿಂದ ಮಹಿಷನ ಎದೆಗೆ ಇರಿಯುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ. ಬಲಗಾಲನ್ನು ಮಹಿಷನ ವಾಹನವಾದ ಎಮ್ಮೆ ಮೇಲೆ ಇರಿಸಿದ್ದಾಳೆ. ಎಡಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮಹಿಷನ ಸೇವಕನಿದ್ದಾನೆ. ಈ ದೇವಿಯ ಬಲಭಾಗದಲ್ಲಿ ಫಲ ಮತ್ತು ಪದ್ಮ ಹಿಡಿದು ನಿಂತಿರುವ ಸ್ತ್ರೀ ದೇವತೆ ಇದ್ದಾಳೆ.

ಒಟ್ಟಾರೆ ಮೇಲೆ ತಿಳಿಸಿದ ಎಲ್ಲಾ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ ಈ ದೇವಾಲಯದ ಸುತ್ತಲೂ ಸುಮಾರು 12 ಶಿಲ್ಪಗಳಿದ್ದು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣು, ಕೃಷ್ಣ, ಸ್ತ್ರೀ, ಚಾಮರಧಾರಿಣಿ, ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಇನ್ನಿತರ ಶಿಲ್ಪಗಳು ವಿವಿಧ ರೀತಿಯಲ್ಲಿದ್ದು, ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಪದ್ಮ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ವಸ್ತ್ರಾಧಾರಿಗಳಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದು ಸಮಭಂಗಿ, ತ್ರಿಭಂಗಿ, ನಾಟ್ಯಭಂಗಿ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂತಿದ್ದು ಚತುರ್ಭುಜವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಶಿಲ್ಪಗಳಾಗಿದ್ದು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಶಿಲ್ಪಗಳ ಕೈಗಳು ಪ್ರಕೃತಿ ವಿಕೋಪ ಮತ್ತು ಕಾಲಪುರುಷನ ಹಾವಳಿಗೆ ತುತ್ತಾಗಿ ನಶಿಸಿ ಹೋಗಿರುವುದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು ಜೊತೆಗೆ ರಾಮಾಯಣ, ಮಹಾಭಾರತದ ದೃಶ್ಯಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಕಥಾನಿರೂಪಣೆಯನ್ನು ಸಾರುವಂತಹ ಅನೇಕ ಶಿಲ್ಪಗಳಿದ್ದು ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂಶೋಧನೆಗೆ ಅವಕಾಶ ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಡುವಲ್ಲಿ ಇವುಗಳು ತನ್ನದೇ ಮಹತ್ವ ಪಡೆದುಕೊಂಡಿವೆ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು

ಛಾಯಾಚಿತ್ರಗಳು

ಪ್ರಹ್ಲಾದ ಚರಿತೆ

ಶಿವಪಾರ್ವತಿ

ಗಣಪತಿ ಮತ್ತು ನೃತ್ಯಗಾಯಕರು

ಸರಸ್ವತಿ

ವರಾಹಿ

ವೇಣುಗೋಪಾಲ

ಬ್ರಹ್ಮ

ನಂದಿವಾಹನ ಶಿವಪಾರ್ವತಿ

ಸೂರ್ಯ

ಭೈರವ

ಗೋವರ್ಧನ ಗಿರಿಧಾರಿ ಕೃಷ್ಣ

ಮಹಿಷಮರ್ದಿನಿ

ಅಡಿ ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳು

1. ಹಾ.ಮಾ.ನಾಯಕ., ಕನ್ನಡ ವಿಷಯ ವಿಶ್ವಕೋಶ, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು, 2005
2. ಶ್ರೀಕಂಠಶಾಸ್ತ್ರಿ., ಹೊಯ್ಸಳ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು, 1965
3. ಅಪರ್ಣ ಕೂ.ಸ., ದೇವಾಲಯ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ ಪರಿಚಯ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, 1999
4. ತಿಪ್ಪೇರುದ್ರಸ್ವಾಮಿ. ಹೆಚ್., ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಸಮೀಕ್ಷೆ, ಮೈಸೂರು, 1985
5. ರಘುನಾಥ್ ಭಟ್. ಹೆಚ್.ಆರ್., ಹೊಯ್ಸಳ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ ಪರಿಚಯ, ಬೆಂಗಳೂರು, 1979
6. ಖಜ್ಞಾಣಜಡಿ. ಖ, Hoysala Sculpture in National Museum, Copenhagen, 1975